

**LA FUNCIÓ FUNERÀRIA
DELS MONESTIRS MEDIEVALS DEL MARESME:
SANT PERE DE CLARÀ (ARGENTONA)
I SANTA MARIA DE ROCA ROSSA (TORDERA)**

Joan Bou Illa

Joaquim Graupera Graupera

Jaume Vellvehí Altimira

Grup d'Història del Casal-Mataró

Secció d'Estudis Medievals

Fa uns anys es va constituir un grup de recerca sobre els monestirs medievals, que integrava el Centre d'Estudis Argentonins Jaume Clavell, el Cercle d'Història de Tordera i el Grup d'Història del Casal de Mataró. Es va elaborar un projecte inicial d'investigació que contemplava l'estudi de fons documentals, l'anàlisi de restes conservades i intervencions arqueològiques.¹ El projecte, però, no va acabar d'arrencar i la recerca s'ha anat desenvolupant a partir de l'interès concret en els monestirs de Sant Pere de Clarà a Argentona i Santa Maria de Roca Rossa a Tordera, i, de forma puntual i individualment, per membres de cada una de les entitats esmentades. Amb motiu, però, de la celebració de les IV Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme que organitza periòdicament el Grup d'Història del Casal, i que en aquella ocasió es dedicaren als monestirs medievals, membres del Grup d'Història van constituir-se en equip de recerca que volia aprofundir en diferents aspectes d'aquestes dues institucions medievals, un d'ells, precisament, la seva funció funerària.

Des de l'alta edat mitjana, els monestirs podien ser triats per una nissaga important com a recinte funerari, amb la finalitat de perpetuar la memòria del llinatge. La comunitat del monestir, a banda de custodiar les restes sebollides, també s'encarregava de realitzar els rituals funeraris i les oracions per l'ànima del difunt. A canvi, el monestir gaudia de la seva protecció i rebia tota mena de llegats i propietats per incrementar el seu patrimoni.

En aquesta comunicació de l'estudi dels monestirs de Sant Pere de Clarà (Argentona) i Santa Maria de Roca Rossa (Tordera), constatarem dos models diferents del caràcter funerari monàstic.

LA FUNCIÓ FUNERÀRIA DELS MONESTIRS

L'origen de la funció funerària de les esglésies es troba ja en l'inici dels temples cristians. En la literatura tardoromana, s'esmenta amb els termes de *basilica* i *ecclesia* per referir-se als edificis de culte eucarístic i, com a *martyrium*, els edificis per conservar i venerar les relíquies de sants i màrtirs, amb una funció protectora i de recordança.²

En un moment més avançat, el culte martirial es trasllada dins les esglésies, fonent les diverses funcions en un sol edifici. En la zona de la mediterrània occidental, durant els períodes paleocristià i visigot, podem situar dues àrees diferenciades en la forma d'incorporar els *martyrium* dins les esglésies. Per una banda, trobem la zona d'Hispania i el nord d'Àfrica, que es caracteritza per l'aparició d'un esquema que contraposa els dos espais –altar i *martyrium*– en els dos extrems de la nau amb absis contraposats. Per altra banda, l'esquema romà es caracteritza per la utilització de les criptes, sobreposant en vertical l'espai de l'altar amb la tomba martirial. Aquest esquema, el trobem a la basílica constantiniana de Sant Pere del Vaticà, com a exemple, i que esdevindria el model de moltes esglésies cristianes d'Occident. La cripta romana comença a aparèixer al Principat amb la romanització de la litúrgia hispana que realitzaren els carolingis. Amb la imposició d'aquesta litúrgia, a partir del segle XI aquest model s'imposarà plenament.³ Malgrat tot, l'esquema d'absis contraposats també es difondria al nord de l'Europa carolíngia. Com a exemple important d'aquest segon model, tindríem el westwerk de l'abadia de Corvey a Höxter (Alemanya).⁴

L'església cristiana medieval però, no solament es presenta com un recinte funerari per contenir les despulles dels màrtirs, íntegrament o parcialment, sinó que també s'utilitzen els seus espais exteriors propers (la sagrera), per enterrar la resta de difunts. Des de l'època paleocristiana, hi ha evidències de l'enterrament prop de les tombes de personatges importants dins la comunitat, ja que hi havia la idea que emetien santedat i protecció als difunts.

Cap als segles XI i XII comencen a aparèixer els enterraments dins les esglésies i a les darreries del segle XIII la realització de sepulcres monumentals com a patrimoni d'uns pocs, entre els quals podem destacar els monarques i membres de l'alta noblesa laica i eclesiàstica. Aquests monuments funeraris comencen a tenir un sentit dinàstic, amb la idea de

perpetuar el record dels avantpassats de la nissaga i com a exteriorització del poder d'aquestes elits. Els indrets triats per a la localització d'aquests sepulcres monumentals són les catedrals i els monestirs, al costat del presbiteri, a les galilees⁵ i en els claustres.⁶

Des d'antic, la monarquia catalanoaragonesa s'havia enterrat als monestirs de Sant Joan de la Penya, pel que fa a Aragó, i Santa Maria de Ripoll, pel que fa a Catalunya. De totes maneres, aquests enterraments tenen una idea de sepulcre més individual que no pas col·lectiu. En aquest sentit, Jaume II i Blanca d'Anjou van voler utilitzar el monestir de Santes Creus com a lloc de sepulcre, prop de la tomba de Pere el Gran. La creació dels sepulcres en un monestir no solament implicava la seva construcció, sinó que també s'efectuaven una sèrie de donacions i reformes en els monestirs escollits, com és aquest cas.⁷

El primer pas de la monarquia catalanoaragonesa de crear un sepulcre dinàstic amb la idea de perpetuar la memòria del llinatge i difondre la importància de la monarquia, vindria de mans de Pere IV el Cerimoniós.⁸ La materialització d'aquest projecte es concretaria en la creació d'una galeria d'imatges d'alabastre dels reis de la Corona d'Aragó, per ser situats al Tinell del Palau Reial Major de Barcelona, documentades des del 1340 i el 1371 i la reforma, l'any 1385, dels sepulcres del comte Ramon Berenguer i de la comtessa Ermessenda a Girona.⁹ Però si hem de destacar alguna cosa de Pere IV, és la tria del monestir de Poblet com a lloc d'enterrament de la nissaga. El diseg de Pere el Cerimoniós fou tan gran que el rei va demanar als seus vassalls que es neguessin a retre el jurament de fidelitat a cap nou sobirà que no hagués prèviament manifestat la voluntat d'ésser enterrat a Poblet.¹⁰

Aquesta concepció d'un monestir lligat a la protecció d'una nissaga nobiliària com a receptacle de les despulles dels diferents membres de la família, es reproduïx també en altres famílies comtals de Catalunya. En aquest sentit caldria destacar l'elecció, per part dels comtes d'Empúries, de l'església de Castelló d'Empúries erigida com a recinte funerari familiar, on s'enterren Joan I el Vell l'any 1398 i Pere II el 1401. De la mateixa manera, els comtes d'Urgell creen, a partir d'Ermengol X, la necròpolis familiar al monestir de Santa Maria de Bellpuig de les Avellanès, a partir del testament del 1282 i la seva mort el 1314. En aquest monestir fa construir diferents sepulcres: els seus pares, el seu germà Àlvar i el seu propi¹¹ en l'etapa final d'extinció de la dinastia. Finalment, els comtes del Rosselló i reis de Mallorca s'enterraran en el mateix absis de la catedral.

Segons Francesca Español, tant Ermengol X com Jaume II el Just tenen com a models de panteons els sicilians normands i dels

Hohenstaufen a Cefalú, Monrreale i Palerm.¹² Com podem suposar, doncs, aquest costum funerari de la monarquia no es desenvolupa solament a la Corona d'Aragó, sinó que en altres països de l'occident europeu té lloc un fenomen semblant. Les monarquies de França i Anglaterra utilitzaran com a recinte funerari les esglésies de l'abadia de Saint Denis, prop de París, i de l'abadia de Westminster, a Londres, respectivament. Castella,¹³ a diferència del que passa a França i Anglaterra, es caracteritza per una diversitat de llocs d'enterrament motivat per l'avenç de la reconquesta i com certificat del nou domini. D'aquesta manera, Sanç IV va erigir com a capella funerària el 1289 la de los Reyes Viejos, darrere l'altar de la catedral de Toledo, on s'enterraren Alfons VII i diversos infants. Enric II, iniciador de la casa de Trastàmara i per reafirmar l'inici de la nova dinastia, va fer constituir, a partir del 1379, la capella de los Reyes Nuevos. S'hi van enterrar Enric II i Enric III i les seves mullers. Els monarques Ferran III i Alfons X es van enterrar a Sevilla i els Reis Catòlics van crear la capella de Sant Joan dels Reis de Toledo, però, finalment es van enterrar a Granada.¹⁴

Aquests models, emprats en les grans dinasties nobiliàries, es reproduïen també en els altres graons de la noblesa catalana de forma mimètica. Pel que fa a les famílies vescomtals adoptaren una política equivalent; els vescomtes i ducs de Cardona, el monestir de Sant Vicenç, ininterrompudament a partir d'Hug I el 1334 fins a Ferran Joan Ramon Folc I el 1543. Els vescomtes de Rocabertí, van utilitzar dos recintes funeraris, per una banda, el monestir de Vilabertran, amb Jofre II (1212) i Dalmau V (1229) i, posteriorment, van emprar amb aquesta finalitat el convent de la Mare de Déu del Carme de Peralada, amb Dalmau VIII (1454) i Jofre VII (1479). De la mateixa manera, els Montcada instal·laren els seus sepulcres a Aviganyà, així com la capella de Sant Pere a la catedral de Lleida.¹⁵

Aquestes tendències en la ubicació dels sepulcres de les nissagues nobiliàries, seran reproduïdes també per la baixa noblesa a una escala més local, emprant les esglésies dels petits monestirs i priorats o bé les parroquials, per situar aquests panteons. A tall d'exemple, citar entre una llarga llista les sepultures dels comtes de Queralt a Santa Maria de Belllloc (Santa Coloma de Queralt - Conca de Barberà) per part de Pere V (1348),¹⁶ o bé l'existència a la capella consagrada al *Corpus Christi* de la parroquial de Tàrrega (La Noguera) del sepulcre familiar dels Ardèvol (segle XIV).¹⁷

L'ELECCIÓ D'UN LLOC D'ENTERRAMENT EN UN MONESTIR BARCELONÍ: EL CAS DELS DESBOSC

L'any 1348 va morir el darrer membre de la nissaga dels Sant Vicenç, Berenguer, senyor dels castells de Burriac o de Sant Vicenç i del de Vilassar. El 1352 es va posar a la venda aquest patrimoni per pagar els deutes que tenia contrets. Aquestes possessions van ser comprades per Pere Descosch per 190.000 sous.¹⁸ Per una banda, el castell de Burriac era de propietat reial des del 1303, quan Jaume II el va adquirir a la família dels Castellvell-Montcada i, per altra, el castell de Vilassar era de franc i lliure alou.

Pere Desbosc formava part d'una de les nissagues més importants de la ciutat de Barcelona. Malgrat l'adquisició de la senyoria de Vilassar i Burriac, fixaran la seva residència permanent a Barcelona fins a l'extinció del llinatge en el segle XVIII. El casal dels Desbosc a Barcelona feia cantonada amb els carrers de la Mercè i el carrer Ample. L'any 1341, van invertir una part dels béns patrimonials a comprar unes cases al carrer de la Mercè per 700 lliures.¹⁹ També l'any 1366 van comprar, a una vídua del mercader Jaume des Torrent, unes altres cases al carrer Ample, per 150 lliures a cens de dos morabatins, que arrendarà posteriorment.²⁰ Malgrat tot, els castells de Burriac i Vilassar seran reformats com a segona residència i seran condicionats com a castell-palau. També ostentaven el benefici de la capella de Sant Esteve i Sant Miquel a la parròquia del Pi des del 1349,²¹ de la parròquia de Sant Genís de Vilassar, la capella de Sant Vicenç de Burriac i el priorat de Sant Pere de Clarà.

Sabem que la família Desbosc s'enterrava des d'antic al *vas o carner* de la capella de Sant Andreu i les Onze Mil Verges²² de l'església del convent dels franciscans de Barcelona,²³ segons consta en el testament de Pere Desbosc el vell (25/3/1368), on s'especifica que la sepultura elegida havia d'estar a l'esmentada capella:²⁴ «In ipsa mea sepultura minime habeatur volo tamen et mano ut intus destani capellam ad extus alataris eiusdem fiat ad opus mei et meorum carnerium perlanum cum signis meis». ²⁵ De la mateixa manera, en el testament del seu fill Perico Desbosc el jove (4/10/1385), hi trobem les mateixes indicacions: «Eligo sepulturam corpori meum in capella sancti Andrei et undecim mille virginum constructa in ecclesia frati minore barchinonense». ²⁶ Des d'aquest testimoni, no trobem cap altra referència fins al testament de Francesc Desbosc (17/4/1551), en què manarà que «la sepultura empero del meu cos fahedora elegesch e vull a mi esser feta en la iglesia del monestir des frares menors de la present ciutat y en lo vas meu qui es en la capella de las onze milia

vergens per los predecessors meus construida y fundada en lo qual vas los dits predecessors meus son soterrats». ²⁷ Es conserva una antiga descripció de la capella amb el sepulcre dels Des Bosc, de l'any 1725:

«23.- Capilla de N.S. del Rosario. Por la mesma parte de la Puerta principal dela Iгла., se encuentra una capilla, que antiguamente estava dedicadaá honor delas Sanctas Onze mil virgenes, y al presente es intitulada baxo el honor de Nra.Señora del Rosario; cuyo patrono y señor es Dm Federich Bosch. AL pie de la tarima; ay una boveda o sepultura en la qual se enterraron los de dha familia de Bosch. La ultima que se enterró, fue da. Teresa Galdé y Bosch: La qual capilla quedó dotada de missas, anniversarios,s era aseYTE y lo demas necefario. Entró sucefsor de esta iltre. Familia de Bosch, la Iltre. Familia de Copons, Marquès de Moya y todos los años por el dia de los finados concurre con memoria especial que haze en dicha capilla...» ²⁸

Una altra capella promoguda pels Desbosc és la de Sant Miquel i Sant Esteve de la parròquia de Santa Maria del Pi. Aquesta capella és la quarta del cantó de l'epístola. ²⁹ Sembla que l'edificació de la part de l'edifici on hi ha la capella va correspondre a l'inici de la segona etapa de les obres de l'església del Pi, després de l'aturada del 1348 per la pesta negra. No coneixem el nom de l'arquitecte, malgrat que es proposa el del mestre Jaume Fabre. ³⁰ L'inici del benefici per part dels Desbosc es troba documentat des del 1349. ³¹

LA FUNCIÓ FUNERÀRIA DEL PRIORAT DE SANT PERE DE CLARÀ ³²

Malgrat que es coneixia l'existència de diferents osseres pertanyents a Clarà, no s'havia plantejat la funció funerària de l'edifici fins als estudis que vam publicar en el *II Congrés d'Arqueologia Medieval de Catalunya*. ³³ La funció funerària del monestir de Clarà s'evidencia, com hem dit, a partir de la conservació de tres sarcòfags o osseres petites, no aptes per contenir els cadàvers sencers d'un adult, però sí per guardar l'ossada d'una o diverses persones. ³⁴ Un dels sarcòfags es conserva encara a Clarà, però els altres dos van ser traslladats a la façana de la parròquia de Sant Julià d'Argentona, en la restauració que realitzà Puig i Cadafalch a principis del segle xx. Sabem, per la crònica de Canibell del 1877, que encara es conservaven al priorat:

«Llavors váren mostrarme tot quan me poguéis interesar, y com havia vist en un recó las tapas de dos sepulcres, vaig preguntar si tenian lo restant de la urna y'm mostráren, damunt d'un safreig, aquells objectes, qual destino

es avuy lo de servir de planter pera tarongers essent las duas calaveras que contenian soterradas alli no lluny (...) Lo lloch que ocuparian los sepulcres sembla que seria l'un al bell costat de la porta ahont se veu un ninxo gòthic que guarda relació ab un d'ells y l'altre en l'interior del temple, allí ahont restan are abduas tapas.. Vaig recordarme que no havia vist las cartelas que acostuman á sostenir los sepulcres gòthics, u m'diguren que eren dos lleons que havian donat á un subjecte de Barcelona».³⁵

De tots ells, en cal destacar un per la seva decoració, que actualment es conserva a la parroquial d'Argentona, a la banda esquerra de la porta d'entrada, sobre dos permòdols. Es tracta d'un vas d'estructura ortoèdrica amb una tapa de doble vessant que amida 107 cm de llarg, per 35 cm d'ample i 68 cm d'alt. A la cara de davant del vas hi ha dues bandes laterals amb dos cercles lobulats a cada una, al mig dels quals tenen un escut llis. En el centre hi ha marcat un espai quadrat per contenir la inscripció. En la tapa presenta dos quadrats centrats, on es repeteixen els motius decoratius del vas. La decoració d'aquest sarcòfag, realitzada amb motius heràldics envoltats de cercles lobulats, ens ajuda a datar-lo dins el segle XIV. Hi podem trobar diferents paral·lels en els sarcòfags de Ramon Saera a Santa Maria de Manresa,³⁶ l'ossera de la família Desprat a Sant Benet de Bages³⁷ o bé el sarcòfag de la família Queralt, del cementiri de monjos de Poblet.³⁸ Aquest sarcòfag es trobava originalment en l'arcosoli situat a l'exterior del mur de migdia, i a la dreta del portal d'entrada de la façana que ara resta buit. Es troba separat del terra i construït a certa alçada de la paret, i amida 107 cm de llarg per 59 cm d'ample. L'arcosoli presenta un arc apuntat, decorat amb motlures que continuen en els brancals, separats per una petita imposta. Els altres dos sarcòfags conservats es trobaven a l'interior del temple. En una visita al Priorat també vàrem poder identificar una tomba de lloses darrere l'altar, en el cantó de l'evangeli, sense cap inscripció que faci referència qui hi ha enterrat. També a la banda de l'epístola de l'absis hi ha restes que denoten l'existència d'una ossera moderna.

Sobre la propietat dels sepulcres i la relació de persones que hi ha sebollides, ha portat recentment a una certa polèmica. Tal com vàrem apuntar en anteriors publicacions, el dret de patronatge del monestir va pertànyer al llinatge dels Sant Vicenç que, a partir del 1352, passaria als Des Bosc per dret de compra de les seves propietats. El 1360, al *Llevador de Rèdits de Pere des Bosc*, apareixen citats els mateixos «...Item, lo senyor del castell de Burriach, es en altre guisa apellat de Sent Vicenç, pren 1 die l'any çena e alberga en lo monastir de Sant Pere de Clarà, el e son primogenit, en viandes complidament, ab tots aquells ab qui hi ira...».³⁹

Dins aquests privilegis de patronatge hi havia també el de la sepultura en el priorat,⁴⁰ malgrat que Coral Cuadrada ja apuntava que es feia difícil d'afirmar que el cenobi de Clarà es convertís en la necròpolis familiar dels Sant Vicenç.⁴¹ Solament s'han pogut documentar dues persones enterrades en el priorat. Una d'elles va ser Guillem de Sant Lleí,⁴² que l'any 1245 va manar en el seu testament que fos enterrat al monestir «...ad quod locum se dimitebat cum lecto suo, in quo vivo iacebat».⁴³ En un altre document, datat el 9 de març de 1246, Bernat de Vilafort, Berenguer de Sant Lleí i Guillem de Congustell, tots de Granollers, compareixen davant el notari Pere de Canals, per testificar i autenticar el testament de Guillem de Sant Lleí, pare de Berenguer. En aquest testament es ratifica la voluntat que el difunt sigui enterrat al cementiri de Sant Pere de Clarà i institueix hereu universal el seu fill Berenguer.⁴⁴ I, segons consta, va ser portat amb el llit al priorat pels marmessors citats. El segon enterrament documentat és Bernat de Sant Vicenç, que en el testament del 18 d'agost del 1254 demana ser enterrat també a Clarà.⁴⁵ Una branca dels Sant Vicenç, els Argentonà, mantindran la castlania de Burriac després de la compra dels Des Bosc. Aquests conservaran l'antic dret de sepultura en el priorat per part dels Sant Vicenç, almenys fins al 1399, en què Guillem d'Argentonà estipula en el seu testament que ha de ser enterrat a la Seu de Barcelona, en el vas del seu avi matern Pere Clasquerí, on hi havia enterrada també la seva mare Eulàlia i el seu germà Ramon. Demana que en aquesta tomba de la catedral es fabriqui una làpida de pedra «...en la qual sien fets senyals de Argentonà». També demana als marmessors que «...la ossa de mon pare y de ma àvia e de tots mos predecessors qui jaen en lo priorat de Sct. Pere de Clarà en la paròquia d'Argentonà, qui sien mudades al meu carner de la Seu de Barcha...».⁴⁶

LA FUNCIÓ FUNERÀRIA DEL PRIORAT DE SANTA MARIA DE ROCA ROSSA

El monestir de Santa Maria de Roca Rossa és un cas diferent. Si bé l'interès dels nobles de la zona, especialment els de la Força de Fogars, feudataris de l'alou on es construï el monestir, hauria pogut conferir al cenobi de Roca Rossa el caràcter de cenotafi que trobem a Sant Pere de Clarà, no fou així.

Bàsicament pel fet que, tant els Fogars com la resta de la noblesa de la zona va triar altres institucions, malgrat ser un centre de referència social a partir de la devoció popular i en l'espiritualitat. Per exemple, els castlans de Montpalau, almenys inicialment, van decidir ser enterrats en la parròquia de Sant Pere de Riu, tal com ho testimonien dues làpides

sepulcrales amb l'escut dels Montpalau esgrafiats, i que en el seu moment vam datar al segle XII.⁴⁷ El primer personatge que coneixem consta entre els anys 1035-1076, quan Umbert, fill d'Odó de ses Agudes i Girberga, va prestar jurament de fidelitat a Ramon Berenguer I pels castells de Montpalau i Gironella. A finals del segle XII, fou el vescomte Ponç de Cabrera qui va prestar jurament de fidelitat al rei Pere el Catòlic, pel castell de Montpalau. Al segle XIII consten distints personatges amb el cognom Montpalau, que exercien la seva propietat sobre el castell. També els batlles de Calella i del terme del castell de Montpalau decidiren enterrar-se a Sant Pere de Riu, com consta en una làpida que s'ha conservat amb el seu motiu heràldic. El primer Roger que fou batlle de Calella i del terme del castell de Montpalau, fou Bernat Roger al darrer terç del segle XV. Quant a les làpides, ens remetem a l'estudi que vam fer en el seu moment i ara només les descrivim sintèticament: làpida A, 68 x 44 cm i 7 cm de gruix; làpida B, 57,5 x 45 cm i 16 cm de gruix. El motiu representat és un mont coronat per un castell i és realitzat a base d'incisions molt tosqueres. La tercera làpida que comentem, la D, té unes mides de 140 x 55 cm i 12 cm de gruix, i el motiu representat són dos peixos situats horitzontalment, l'un sota l'altre, inscrits dins un escut triangular curvilini, que correspon als Roger de Calella. La tècnica emprada és molt més elaborada que les dues primeres i consisteix en el buidat i el poliment de la pedra. Les làpides A i B es conserven en els graons d'accés a l'església, mentre que la D és en els parterres enjardinats que hi ha davant l'entrada del temple.

A més, i probablement en sigui el fet determinant, aquesta aristocràcia local va seguir els seus senyors superiors, els vescomtes de Cabrera que, com a fundadors, van adoptar sota la seva protecció i principal referent espiritual el monestir de Sant Salvador de Breda, on alguns membres de la nissaga s'enterraren o van expressar la voluntat de fer-ho.⁴⁸ El primer de què tenim constància és Guerau IV de Cabrera en el seu testament de 1205, per bé que en el de 1223 demanava ser enterrat al monestir de Poblet, tot mostrant la seva aspiració a cota de poder seguint els comtes-reis, que havien adoptat aquell monestir com a panteó reial. Sí que, en canvi, Guerau V va expressar en el testament de 1243 que el seu cos devia reposar en el monestir de Sant Salvador de Breda. A la segona meitat del segle XIII, i a causa del prestigi dels ordres mendicants que s'estan introduint en aquells moments, els Cabrera prefereixen ser enterrats en el convent de Sant Domènec de Girona fins ben entrada la primera meitat del XIV, quan recuperaran l'interès en el seu monestir fundacional i s'hi enterraran els vescomtes Ponç IV, Bernat IV i, també, la seva esposa la comtessa Timbor de Prades.

Malgrat l'escassa documentació que disposem sobre aquesta nissaga de Fogars, podem intuir que això mateix passarà amb alguns membres de la casa com ara Pere de Falgars que, en el seu testament de 1162, demanava ser enterrat al monestir de Sant Salvador de Breda i hi donava seixanta sous.⁴⁹ En canvi, el seu fill Pere Gros de Falgars, que va fer testament el 6 d'octubre de 1217, va voler ser enterrat a Santa Maria de Lançon. Només Bertran de Bescanó o de Falgars demanarà ser enterrat a Santa Maria de Roca Rossa en el seu testament de 2 d'abril de 1212:

«Primum dimitto corpus meum sancte Marie de Rocharossa cum III mansos meos des Puiol que sunt in parrochia sancti Cipriani de Falgars, sicut melius habeo et teneo, et mansum de Bancel in eadem parrochia cum suis pertinenciis; tali modo ut una lampada ante altare sancte Marie die et nocte semper ardeat, et in tali die quod ab hoc seculo exiero omnes missas celebrentur et exeant super meam fossam».⁵⁰

Amb tot, els senyors de la Casa forta de Fogars tindran sota la seva protecció el monestir de Roca Rossa: Berenguer-Pere de Falgars, acceptant la donació de l'alou fundacional com a feudatari del seu senyor superior, el vescomte Guerau IV, la vídua del seu fill Pere, Fresca de Menola, el 1177 va donar un sexter d'oli anual i el seu fill Pere Gros amb diverses donacions el 1194 i el 1196 o el mas que donà en el testament de 1217.

I, entre la noblesa més baixa, el model és el mateix. Per exemple, Guillem Blancaç, un cavaller de la cort de Guillem de Palafolls, en fer testament el 23 d'agost de 1204 demana ser enterrat a Roca Rossa. Però, en canvi, el seu fill Guillem disposa la seva sepultura a Sant Salvador de Breda en el testament de 26 d'abril de 1275,⁵¹ aportant 2.000 sous. Amb tot, no oblida Roca Rossa, i hi fa un llegat com a d'altres parròquies de la zona.

Un altre personatge que demana ser enterrat a Roca Rossa és Bernat de Vilarasa el 31 de juliol de 1229, un desig que acompanya amb la donació del mas Masó a Sant Pere de Vilamajor.

Sembla que també Guerau de Blanes, el 1227, va demanar ser sebollit al monestir de Roca Rossa, per bé que no hem pogut contrastar la notícia que donà Jesús Crous.⁵²

Quant a vestigis funeraris, a banda de la làpida funerària del monjo Ramon Gasc, fundador del monestir,⁵³ conservada actualment al Museu Nacional d'Art de Catalunya, només podem esmentar una mènsula en el mur de l'església pel costat que donava al claustre, que hauria pogut sostenir un sarcòfag. Finalment, apuntar la possibilitat que només una

intervenció arqueològica podria contrastar de l'existència d'una cripta sota la nau de l'església, i que alguns testimonis orals havien vist a mitjan segle passat i que fou reomplerta.

En definitiva, doncs, la canònica regular agustina de Santa Maria de Roca Rossa mai no va assolir la funció funerària d'una família concreta. Sí que va ser, en canvi, el centre de devoció dels habitants de la zona i de personatges rellevants, en tenir-lo en consideració oferint la seva protecció amb donacions i deixes testamentàries, però sense una adscripció familiar i concreta, com probablement testimonia l'existència de la confraria de Santa Maria amb nombrosos beneficis i aniversaris.

CONCLUSIONS

Com s'evidencia en aquest treball, es tracta de dos casos diferents, que donen dos models diferents de l'ús cementirial d'ambdós monestirs. El cas de Sant Pere de Clarà, per exemple, un petit cenobi benedictí que en un moment donat va ser adoptat com a recinte funerari pels Sant Vicenç. Hi tenien una relació i un interès per raó d'influència en el territori. Malgrat tot, es veu molt clar que la proximitat amb Barcelona fa que, com a element de prestigi, es busqui enterrar en monestirs i esglésies de la capital, abans que en petits recintes monàstics de la zona del Maresme. En canvi, en el cas de Santa Maria de Roca Rossa, una altra petita comunitat de canonges agustins però, els nobles locals es limiten a seguir les passes del seu superior, el vescomte de Cabrera, que funda el monestir torderenc i els Fogars, els propietaris de l'alou fundacional, consenteixen en la donació probablement, més per raó d'obediència, que no pas per interès personal. Com a element en comú, aquests aristòcrates locals voldran emular els seus senyors superiors per raó de prestigi i intentaran ser enterrats en llocs propers a aquests: els Sant Vicenç i els Desbosc a Barcelona i els Falgars i Palafolls al monestir de Sant Salvador de Breda.

NOTES

- 1.- En les reunions d'aquest projecte inicial hi van assistir, per part de les entitats esmentades, Jaume Vellvehí, Quim Graupera, Toni Llamas, Gemma Santos, Cristina Julián, Josep M. Roqué, Francesc Lladó, Julià Lladó, Oriol Calvo, Imma Romeu, David Farell, Enric Subià, Joan Bou i Núria Gómez.
- 2.- Aquests aspectes han estat estudiats en la nostra àrea per CRISTINA GODOY, *Arqueologia y litúrgia. Iglesias hispánicas (s. IV al VIII)*, Publicacions, 12. Universitat de Barcelona (Barcelona 1995).

- 3.- L'any 1994, el Grup d'Amics de l'Art Romànic de l'Institut d'Estudis Catalans va celebrar la IV taula rodona sobre el tema de les Confessio-cripta. Hi van intervenir els doctors Cristina Godoy, sobre les Confessio-cripta des del punt de vista paleocristià; Pere Ponsich, sobre les criptes del Rosselló, concretament a Cuixà i Sant Martí del Canigó; Oliver Poisson, les de la Provença i, per acabar, Xavier Barral va intervenir per explicar el cas de Sant Pere de Vic. Les actes van ser publicades a CENTRE 1995.
- 4.- XAVIER BARRAL, *La alta edad media. De la antigüedad tardia al año mil* (Arquitectura mundial) Taschen (Köln 1998), 144
- 5.- La doctora Francesca Español, sobre l'ús de les galilees de les catedrals, realitza un interessant estudi sobre les restes documentals del panteó comtal de la catedral romànica de Barcelona (ESPAÑOL 1998).
- 6.- L'enterrament en estructures porxadades, ja s'inicia en època paleocristiana. Veure JOSÉ ANTONIO INÍGUEZ, *Arqueología cristiana*. Universitat de Navarra (Pamplona 2000), 36 (il·lust. II-5). Aquesta pervivència en època medieval ha estat ressenyada per ORLANDIS 1954.
- 7.- ESPAÑOL 1992 (1), 219.
- 8.- Un estudi a fons d'aquests aspectes a ARCO 1945.
- 9.- ESPAÑOL 1992 (2).
- 10.- En l'estudi de les tombes de Poblet, J.F. Cabestany (CABESTANY 1982) analitza tres àmbits cementirials: el claustre, la galilea i l'antic cementiri de monjos i conversos (des de la meitat del segle XII fins a meitat del XIV). D'aquestes, caldria destacar el cementiri de laics (de meitat del segle XII fins a finals del segle XIII) realitzats amb esteles, les quals seran reaprofitades en el moment de construir la muralla per Pere el Cerimoniós (1369-1380). Un altra tipologia de tombes, les trobem en el claustre a les galeries de l'oest i de migdia, on hi ha una sèrie de sarcòfags encaixats a la paret (finals del segle XIII - principis del segle XIV), pertanyents a membres de la baixa noblesa, que són llisos i no presenten cap signe heràldic. Finalment, els enterraments en la galilea, la qual es féu servir com a enterrament a partir del segle XIII, i s'hi conserven onze tombes corresponents també a la baixa noblesa: la família Cervera, Ramon Ponç i la família Anglesola. Per a més informació sobre les tombes de Poblet, consultar SOBREQÜES 1983, 32; MARÉS 1988.
- 11.- Actualment, aquests sepulcres es conserven al *The Cloisters Museum* de Nova York.
- 12.- ESPAÑOL 1992 (1), 223.
- 13.- Per a més informació FRANCO 1993.
- 14.- FRANCO 1993, 12-18.
- 15.- ESPAÑOL 1991.
- 16.- ESPAÑOL 1984.
- 17.- *Guia de l'art gòtic*. MNAC (Barcelona 1998), 226.
- 18.- BUSQUETA-CUADRADA 1986.
- 19.- BC. APMM 21, f. 11^r, núm. 6 (6-VII-1341). OLIVA 2002, 21.
- 20.- BC. APMM 21, f. 13^v, núm. 1 (14-IV-1366). OLIVA 2002, 22.
- 21.- BC. APMM, 297. ARTURO LÓPEZ RODRÍGUEZ, «Consideracions sobre la construcció de l'església barcelonina de Santa Maria del Pi», *Acta Historica et Archaeologica Medievalia*, núm. 5-6. Universitat de Barcelona. Departament d'Història Medieval (Barcelona 1984-85), 211-224.
- 22.- Aquesta capella de la desapareguda església de Sant Francesc, és la primera que es trobava als peus del temple en el cantó de l'epístola. En el testament de Frederic Des Bosch (5/1/1589) consta ja com sota l'avocació del Roser: «...la capella del

- roser de la iglesia del monestir de sant Francesc de la present ciutat de Barcelona....» (BC- AP MM- 518 Successió des Bosch).
- 23.- La tria del monestir de Sant Francesc no és del tot gratuïta, ja que era el lloc triat per enterrar membres secundaris de la dinastia reial. D'aquesta manera, Jaume II va impulsar el sepulcre de la seva segona dona, Maria de Xipre (ESPAÑOL 2002).
 - 24.- Coneixem també que una de les branques laterals dels Des Bosch s'enterraran a la capella de l'Esperança de Santa Maria de les Puel·les. S'especifica aquesta sepultura en els testaments de Francesc Des Bosch (30/4/1565): «Eligesch sepultura al cors meu fahedora en lo monestir de Sant pere de las puelles de la present ciutat e vull que lo meu cors sie soterrat en lo vars ho carner que tinc en la capella de la Verge Maria en la iglesia de dit monestir.» (BC- AP MM- 518 Successió des Bosch) i de Jeroni Des Bosch (18/3/1612): «Sepultura en la capella de la Esperança de Santa Maria de las Puelles.» (BC- AP MM- 518 Successió des Bosch).
 - 25.- BC- AP MM- 518 Successió des Bosch, núm. 52.
 - 26.- BC- AP MM- 518 Successió des Bosch, núm. 2.
 - 27.- BC- AP MM- 518 Successió des Bosch.
 - 28.- BERNARDO COMES, «LIVRO vero e original de las antiguedades de esta ciudad, fundacion del convento, grandezas y (...) y ereccion de la iglesia, claustro y religion de NSPS. Francisco de Barcelona...», *Revista de la Asociación Artística Arqueológica Barcelonesa*, vol. 2, any III, núm. 11 (enero-febrero 1899). Tip. Jaume Vives (Barcelona 1899).
 - 29.- La capella es troba decorada amb la clau de volta amb el martiri de sant Esteve, i contenia el retaule de Sant Miquel del gremi dels tenders i revenedors de Jaume Huguet, del segle XV. Actualment es conserven sis compartiments al MNAC.
 - 30.- MAGDA BERBAUS VIDAL, «Santa Maria del Pi», *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura, II. Catedrals, monestirs i altres edificis religiosos*, 2. Enciclopèdia Catalana (Barcelona 2003), 96-101.
 - 31.- Sabem de més beneficis pertanyents a la família Desbosc durant l'època medieval: el de la capella de Sant Vicenç de Burriac a Cabrera; el de la capella del castell de Vilassar dedicada a la Santíssima Trinitat; les capelles de la Cisa i Santa Anastàsia de Premià i Santa Maria l'Antiga de la parròquia de Sant Genís de Vilassar (ZAPATA 2004, 289-304).
 - 32.- Aquest aspecte va ser tractat per Joaquim Graupera a la ponència «Els monestirs del Baix Maresme. Una visió de conjunt», presentada a les *IV Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme. Els monestirs. Actes*. Grup d'Història del Casal. Mataró [en premsa].
 - 33.- GRAUPERA 2002.
 - 34.- Aquests sarcòfags han estat estudiats anteriorment a GRAUPERA 2002 i 2003.
 - 35.- CANIBELL 1877, 158.
 - 36.- SITJES 1994, 104.
 - 37.- SITJES 1994, 92.
 - 38.- CABESTANY 1982, làm. III, il·lustració 3-2.
 - 39.- A.P. Marquès de Barberà-Vilassar de Dalt: *Llevador de Rèdits de Pere des Bosc*. Transcrit a CUADRADA 1988, 471.
 - 40.- BENITO 2000, 29.
 - 41.- CUADRADA 1988, 470-471.
 - 42.- Guillem de Sant Lleí era originari del Mas Sant Lleí, a Vilanova del Vallès (Camí de la Casa Alta, carretera Granollers a Masnou km 10.5). Les primeres notícies escrites d'aquest mas són del 1129, quan Roland de Sant Lleí i la seva família van donar part de les seves terres al monestir de Sant Cugat del Vallès.

- 43.- ACA, *Cartulari de Sant Cugat del Vallès*, foli 135^v, núm. 440. Transcrit per CUADRADA 1988, 470.
- 44.- BC-APCV: 2-1-11 (D-1).
- 45.- A.P, Cabrera, pergami 61. Citat a MAS, inèdit, vol. VII.
- 46.- AHPB, sig. 34/21 not. Berenguer Ermengol, llibre de testaments (1385-1405) f. 121^v-125^r, 2-XII-1399. OLIVA 2006, 211.
- 47.- VELLVEHÍ 1992^a, 48-51; i 1992b. JOAQUIM GRAUPERA I GRAUPERA, “Els graons grafiats de Sant Pere de Riu”. Treball inèdit.
- 48.- ALEJANDRO MARTÍNEZ GIRALT, «Sant Salvador de Breda: un obscur cas de vincles entre llinatges aristocràtics i institucions monàstiques a la baixa edat mitjana», *IV Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme: Els monestirs medievals*, Grup d'Història del Casal, llegida el dia 4 de novembre de 2007 a Mataró (en premsa).
- 49.- Arxiu Ducal de Medinacelli (ADM), que es pot consultar en l'Arxiu Històric d'Hostalric (AHH): Cabrera i Bas, r. 2954, ll.8-ll.n.2, rt.977, f. 216.
- 50.- PONS 1984, 267.
- 51.- Arxiu Diocesà de Girona (ADG): R-000-00010 i R-000-00100.
- 52.- CROUS 1994, 78.
- 53.- «Istius ecclesie primus fundatur habetur / qui iacet hoc tumulo raimundus nomine gascus / principio finem posuit mundana relinquens / perpetui fructus mercem super astra resumens». Vegeu VELLVEHÍ 1994.

BIBLIOGRAFIA

- ADELL, Joan-Albert. «L'arquitectura religiosa», *Catalunya Romànica*, Enciclopèdia Catalana, Vol. XX (Barcelona 1992), 468.
- ALSINA, Neus; FELIPE, Isabel; JUBANY, M. Àngels. «Sant Pere de Clarà», *Catalunya Romànica*, Enciclopèdia Catalana, Vol. XX (Barcelona 1992), 475-476.
- ARCO, Ricardo, del. *Sepulcros de la casa real de Aragón*. CSIC, Instituto Jerónimo Zurita (Madrid 1945).
- BANGO TORVISO, Isidro. *Edificios e imágenes medievales. Historia y significado de las formas medievales*. Historia 16 (Historia de España, núm. 11) (Madrid 1995).
- BENITO i MONCLÚS, Pere. «Poder i societat al Maresme Medieval. Els Sant Vicens (1022-1271)», *Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme. Actes. Del 13 al 30 d'octubre de 1999*. Grup d'Història del Casal (Mataró 2000), 25-36.
- BONET i GARÍ, Lluís. *Les masies del Maresme*. Montblanc. Centre Excursionista de Catalunya (Barcelona 1983), 25-26.
- BUSQUETA, Joan; CUADRADA, Coral. «Un grup social a la conquesta de l'entorn rural. Els funcionaris regis i la seva implantació en el Pla de Barcelona i en el Maresme», *L'avencç*, núm. 94 (juny 1986), 36-41.
- CABESTANY, Joan Francesc. «Els enterraments amb sarcòfag del monestir de Poblet (s. XII a XIV)», *Necròpolis i sepultures medievals de Catalunya. Annex 1 d'Acta/Mediaevalia*. Universitat de Barcelona, Facultat de Geografia i Història (Barcelona 1982), 203-219.
- CANIVELL, Eudald. «Excursió a Argenton y Òrrius», *Memòries de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques*, vol. I (1877), 154-161.

- CENTRE D'ART ROMÀNIC CATALÀ (ARCAT). «Confesio-cripta: una qüestió a debatre», *Lambard. Estudis d'art medieval. Vol. VII 1993-1994*. Amics de l'Art Romànic (Barcelona 1995), 187-211.
- CLAVELL i NOGUERES, Jaume. *Argentona. Història i records*. Ajuntament d'Argentona (Argentona 1990).
- CROUS i COLLELL, Jesús. *Blanes. Cronologia històrica (segle III a C - segle XX)*. Ajuntament de Blanes (Blanes 1994).
- CUADRADA, Coral. *El Maresme medieval: hàbitat, economia i societat. Segles X-XIV*. Caixa d'Estalvis Laietana, Premi Iluro 42 (Mataró 1988), 469-476.
- ESPAÑOL i BERTRAN, Francesca. «Esteban de Burgos y el sepulcro de los Queralt en Santa Coloma (Tarragona)», *D'art*, núm. 10 (maig 1984). Universitat de Barcelona, Departament d'Art, 125-176.
- «Los Montcada y sus panteones dinásticos: un espacio para la muerte noble», *Els Montcada i Alfons de Borja a la Seu Vella de Lleida*. Amics de la Seu Vella (Lleida 1991), 75-96.
 - «Clients i promotors en el gòtic català», *Catalunya medieval, Catàleg de l'Exposició*. Lunweg; Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura (Barcelona 1992) (1), 217-231.
 - «Sepulcre d'Ermessenda. Guillem Morey», *Catalunya medieval, Catàleg de l'Exposició*. Lunweg; Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura (Barcelona 1992) (2), 236-237.
 - «El panteó comtal de la catedral de Barcelona en l'època romànica», *Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte. Volum 1*. MNAC; Abadia de Montserrat, (Biblioteca Abat Oliva, sèrie il·lustrada, 14) (Barcelona 1998), 107-116.
 - «Sicut ut decet. Sepulcro y espacio funerario en la Catalunya bajomedieval», *Ante la muerte. Actitudes, espacios y formas en la España medieval*. Eunsa (Berañain 2002), 95-156.
- FRANCO i MATA, Àngela. «Escultura gòtica en Castilla, siglo XIV», *Cuadernos de arte español*, núm. 94. Història 16 (Madrid 1993).
- GRAUPERA, Joaquim. *L'arquitectura religiosa preromànica i romànica en el Baix Maresme*. Volum 1. La Comarcal edicions (Argentona 2001).
- *L'arquitectura religiosa al Maresme durant el preromànic i el romànic*. Vol. II. *Monografies*. La Comarcal edicions (Argentona 2002a).
 - «El priorat de Sant Pere de Clarà. Panteó funerari de les nissagues Sant Vicenç i des Bosch (Argentona, Maresme)», *XIX Sessió d'Estudis Mataronins, 23 de novembre de 2002. Comunicacions presentades*. Museu-Arxiu de Santa Maria, Patronat Municipal de Cultura (Mataró 2003b), 165-186.
 - «El monestir com a panteó funerari: el cas de Sant Pere de Clarà (Argentona- El Maresme)», *Actes del II Congrés d'arqueologia medieval i moderna de Catalunya*. Sant Cugat del Vallès. ACRAM (Sant Cugat del Vallès 2003), 111-120.
- LLORAC, Salvador; COSTA, Montserrat. *Els sarcòfags medievals del Penedès i el seu entorn*. Institut d'Estudis Penedesencs. Estudis i Documents, XIX (Vilafranca del Penedès 1991).
- MARÈS i DEULOVOL, Federico. «Las tumbas reales de los monarcas de Cataluña y Aragón del Monasterio de Santa Maria de Poblet», *Quaderns d'història i vida de Poblet*, 6. 2 ed. Publicacions Abadia de Poblet (Sant Joan Despí 1988).

- OLIVA RICÓS, Benet. «Els Argentona, castlans de Burriac», *III Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme. De Constantí a Carlemany. El pas de l'antiguitat tardana al món medieval. Actes*. Grup d'Història del Casal (Mataró 2006), 209-222.
- ORLANDIS, José. «Traditio corporis et animae. Laicos y monasterios en la Alta Edad Media Española», *Anuario de historia del derecho español*, vol. XXIV (1954), 95-279.
- PELLICER i PAGÈS, J.M. *Mataró. Noticias histórico-arqueológicas sobre Iluro*. Tip. Horta (Mataró 1888), 378-381.
- PONS i GURI, J.M. *El cartoral de Santa Maria de Roca Rossa*, Fundació Noguera (Barcelona 1984).
- RIBAS, Marià. «Sant Pere de Clarà. Descripció del temple. Arquitectura», *Bloc Mataroní – 1926*, 2a ed. facsímil. Caps de Bou, 16. Patronat Municipal de Cultura, Alta Fulla (Mataró 1990), 543.
- RICHOU LLIMONA, Montserrat. *El Baix Maresme a l'època baix medieval*. Tesi dirigida per Antoni Riera. Universitat de Barcelona, Facultat de Geografia i Història. Departament d'història medieval, Paleografia i diplomàtica (2007).
- RIU i RIU, Manuel. «Alguns costums funeraris de l'edat mitjana a Catalunya», *Necròpolis i sepultures medievals de Catalunya. Annex 1 d'Acta/Mediaevalia*. Universitat de Barcelona, Facultat de Geografia i Història (Barcelona 1982), 29-57.
- RIUS, Josep. *Cartulario de Sant Cugat del Vallès. Vol. III*. CSIC. Secció d'Estudis Medievals de Barcelona. Textos y Escritos de la Corona de Aragón, vol. V (Barcelona 1947).
- ROQUÉ i MARGENAT, Josep Maria. *Òrrius (El Maresme). Contribució a la història del poble*. Grup d'Història del Casal (El Racó, 2) (Mataró 1998).
- SITJES i MOLINS, Xavier. *L'art funerari medieval a la conca alta del Llobregat*. Centre d'Estudis del Bages. Monogràfics, 13 (Manresa 1994).
- SOBREQUÉS i CALLICÓ, Jaume. «Els reis catalans enterrats a Poblet», *Quaderns d'història i vida de Poblet*, 5. Publicacions Abadia de Poblet (Sant Vicenç dels Horts 1983).
- TO, Lluís. «L'evolució dels ritus funeraris a Catalunya a través dels testaments», *Lambard. Estudis d'art medieval. Vol. III 1983-1985*. Amics de l'Art Romànic (Barcelona 1987), 74-96.
- VELLVEHÍ I ALTIMIRA, Jaume. «Les làpides sepulcral», *L'església romànica de Sant Pere de Riu (Tordera. El Maresme)*. Museu Comarcal del Maresme. Mataró. Secció Grup d'Amics de l'Art Romànic (Mataró 1992a).
 – «Sant Pere de Riu, Tordera, les làpides sepulcral», *Catalunya Romànica*, vol. XX, Enciclopèdia Catalana (Barcelona 1992b).
 – «Làpida Sepulcral (segle XII). Tordera», *Felibrejada. Bulletí del Grup d'Història del Casal*, núm. 10. Grup d'Història del Casal (Mataró 1994).
- ZAPATA, M. Assumpció. *La baronia Desbosch del Maresme. Una jurisdicció feudal en l'edat moderna*. Caixa d'Estalvis Laietana. Premi Iluro, 65 (Mataró 2004).

Foto 1: Sant Pere de Clarà (Argentonà).

A) Portada amb la fornícula; B) Ossera decorada de la façana de Sant Julià d'Argentonà; C) Reconstrucció de la fornícula i l'ossera; D) Ossera de Sant Pere de Clarà; E) Ossera de la Façana de Sant Julià d'Argentonà. (Fotografies: J.Graupera)

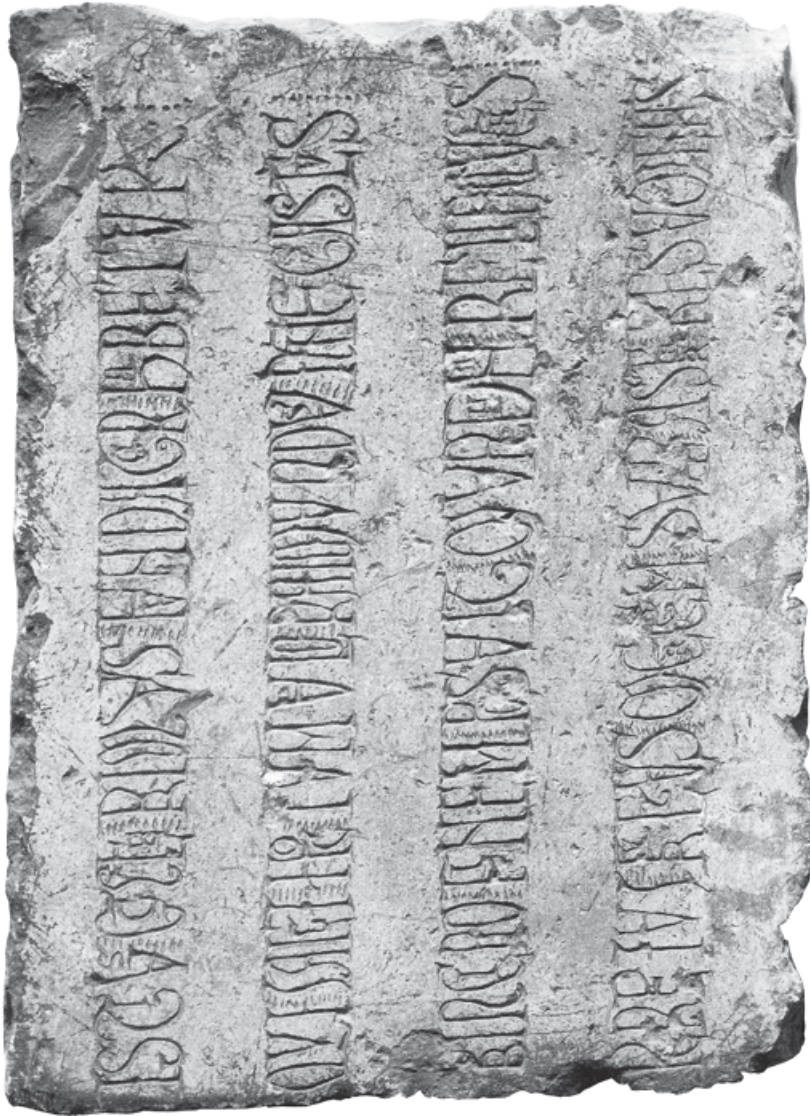

Foto 2: Roca Rossa - Lápida fundacional.
(Procedència fotografia: Arxiu Històric Municipal Fidel Fita)

Foto 3: Roca Rossa - A dalt, fornícula de l'interior de la nau, A baix, mènula del claustre (Fotografies: J.Graupera i J.Vellvehí).